

Η κυριαρχία Βενιζέλου. Σκίτσο του Ηλία Κουμντάκη για το Υπουργικό Συμβούλιο του 1928. Δημοσιεύθηκε στην «Πρωία» της 4ης Νοεμβρίου 1928

Οι ιδέες, η πελατεία, οι θεσμοί

Μια ισχυρή πρόταση αναθεώρησης των απόψεών μας για τους πολιτικούς σχηματισμούς της νεότερης Ελλάδας

Gunnar Hering

Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936

Μετάφραση Θόδωρος Παροικειόπουλος. Έκδοση Παρασκευά Ιδρύματος «Εθνικά Ταμεία» (MIET), 2004, τόμος Α και Β, σελ. 1.417, τιμή 55 ευρώ.

του ΔΗΜΗΤΡΗ ΑΣΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο αυστριακός ιστορικός Γκούναρ Χέρνικ (1934-1994) ήταν λάτρης της Ελλάδας και της νεοελληνικής ιστορίας. Υπήρξε καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βιέννης και συγγραφέας πολλών μελετών στην ιστορία της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Το *Πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936* είναι έργο ζωής. Ο συγγραφέας παραιτείται σε ελληνικές, γερμανικές, αγγλικές, γαλλικές, ιταλικές, ρωσικές, σερβικές και βουλγαρικές πηγές και δίνει την εντύπωση ότι έχει αναδιψήσει σε όλα τα αρχεία και πως έχει διαβάσει σιδηρόπυξίδα γραφεί για το θέμα του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό ως το 1992 (έτος έκδοσης του πρωτοτύπου). Δεν πρόκειται για απλή τεκμηρίωση. Σχεδόν όλοι όσοι έχουν δημοσιεύσει κάτι για την πολιτική και την κοινωνία στην Ελλάδα της περιόδου 1821-1936 θα βρουν στις υποσημειώσεις του βιβλίου σχόλια για τη δουλειά τους.

Ο πλούτος των πληροφοριών οργανώνεται γύρω από μερικές υποθέσεις εργασίας του Χέρνικ οι οποίες συγκροτούνται ευθέως με διαδεδομένες αντιλήψεις στην ελληνική πολιτική επιστήμη και ιστοριογραφία. Η πρώτη υπόθεσή του είναι ότι τα ελληνικά κόμματα δεν ήταν πελατειακά. Αναθέτως, τα κόμματα είχαν ιδεολογία, οργάνωση, εσωτερική συνοχή και στόχους που δεν εξηγούνται από την περιγραφή τους ως χαλαρών συνδέσμων πελατειακού χαρακτήρα γύρω από επιφανείς πολιτικούς αρχηγούς. Το πλήθος των στοιχείων που προσκομίζει ο Χέρνικ για να υποστηρίξει αυτή την άποψη του είναι εντυπωσιακό. Ταυτόχρονα όμως παραδέχεται ότι σε ζητήματα διορισμών στο Δημόσιο και εφαρμογής μέτρων κοινωνικής πρόνοιας λειτουργούσαν οι πελατειακές εξημερεύσεις. Νο-

μίζω ότι στο κλασικό ερώτημα της πολιτικής επιστήμης για το πώς ενσωματώνονται οι μάζες στην πολιτική, σε ό,τι αφορά την Ελλάδα μπορούμε να απαντήσουμε με διαφορετικό τρόπο, δηλαδή δεν χρειάζεται να ισχυριστούμε ότι ο τρόπος ενσωμάτωσής ήταν μόνο πελατειακός ή καθόλου πελατειακός. Οργανωμένα κόμματα με αρχές και στόχους μπορούν να λειτουργούν και πελατειακά. Επει η άποψη του Χέρνικ φαίνεται τελικά μάλλον συμπληρωματική παρά αναιρετική της προηγούμενης βιβλιογραφίας.

Η δεύτερη υπόθεση εργασίας του Χέρνικ είναι ότι οι δυσκοί πολιτικοί και οικονομικοί θεσμοί που εισήχθησαν στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος λειτουργήσαν πολύ περισσότερο απ' ό,τι πιστεύεται γενικά. Κατά τον συγγραφέα, είναι εσφαλμένη η γνώμη σύμφωνα με την οποία το κλειδί των παθολογιών της συγκράτησης του ελληνικού κράτους τον 19ο αιώνα βρίσκεται στην ασυμβατότητα ανάμεσα στους νεωτερικούς θεσμούς και κα-

νόνες που είχαν εισαχθεί από το εξωτερικό και στις προνεωτερικές δομές και νοστροπές της ελληνικής κοινωνίας. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι τέτοιοι θεσμοί και κανόνες ήταν γνωστοί στους Έλληνες πριν από την ίδρυση του κράτους τους και ότι οι δυσκολίες κατά την εφαρμογή τους οφείλονταν στις περίπλοκες σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες (άρχοντες, οπλαρχηγοί, άπακτοι κτλ.). Και πάλι εδώ μπορεί κανείς να θεωρήσει ότι ορισμένοι κανόνες και θεσμοί ήταν νομιμοποιημένοι, δηλαδή ευρέως αποδεκτοί, πολύ περισσότερο από άλλους. Η εισαγωγή του γαλλικού εμπροχικού δικαίου, την οποία σισπά φέρνει ως παράδειγμα ο Χέρνικ, ήταν επιτυχέστερη από την προσαοσία των δικαιομμάτων όσον Ελλήνων δεν ήταν χριστιανοί.

Όσο προχωράμε προς το τέλος του βιβλίου ο συγγραφέας επιμένει λιγότερο στο δικό του ερμηνευτικό σχήμα, που σκανδαλώδη παραπάνω, και εστιάζει περισσότερο στα γεγονότα. Ο Μεσοπόλεμος δεν πα-

ρουσιάζεται με τον ίδιο καταπιεστικό τρόπο που χαρακτηρίζει την παρουσίαση του 19ου αιώνα. Μάλιστα το βιβλίο κλείνει κάπως απότομα, στο τέλος του δεύτερου τόμου, με μια μεσή αλλά μάλλον μικρή παράγραφο, η οποία δεν αντανάκλα τον προβληματισμό των εκατοντάδων σελίδων που προηγήθηκαν. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχει ένας μίσθος της σκέψης του Χέρνικ που εκτυλίσσεται χωρίς διακοπή. Πρόκειται για το πολιτικό κριτήριο με το οποίο εκείνος κρίνει τα πράγματα, αξιολογώντας χωρίς εκπτώσεις όλα τα κόμματα και όλους τους σημαντικούς πολιτικούς. Το κριτήριό του είναι η φιλελεύθερη πολιτική παράδοση, με έμφαση στο κράτος δικαίου, στις πολιτικές ελευθερίες, στο σύνταγμα και στον κοινοβουλευτισμό.

Δεδομένης της σημασίας του βιβλίου, το οποίο αποτελεί πρόταση αναθεώρησης αρκετών σημείων της νεοελληνικής ιστορίας, ιδίως του 19ου αιώνα, θα άξιζε σε επόμενη έκδοση να διορθωθούν ορισμένες

παραδρομές. Μεταξύ άλλων, σημειώνω ότι το προαόηγμα στο Γουόλφ δεν έγινε στις «28 Αυγούστου/10 Σεπτεμβρίου 1909» (σελ. 751), αλλά τη νύκτα της 14ης προς τη 15η Αυγούστου 1909. Μετά τις εκλογές του Μαΐου/Ιουνίου 1915 ο βασιλιάς δεν έδωσε την εντολή «στον Βούλγαρη να παραμείνει στην εξουσία» (σελ. 865), αλλά στον Γούναρη που ήταν ήδη πρωθυπουργός. Το 1922 η κυβέρνηση των Φιλελευθέρων δεν βρισκόταν στην εξουσία (σελ. 930). Η καταστροφική ποικαία της Θεσσαλονίκης έγινε το 1917 (όχι το 1916, σελ. 1.021). Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι παρά τον όγκο του έργου ο μεταφραστής απέδωσε το κείμενο σε ρέουσα και ομοίμορφη γλώσσα και φαίνεται ότι έκανε τον κόπο να ανασύρει τα αυθεντικά αποσπάσματα από τις ελληνικές πηγές που είχε χρησιμοποιήσει ο Χέρνικ. Το εξώφυλλο, το χαρτί και η εκτύπωση του βιβλίου βρίσκονται στο επίπεδο υψηλής ποιότητας στα οποία μας έχει συνηθίσει το MIET.

Ο κ. Δημήτρης Α. Αστροπούλος είναι επίκουρος καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης του Πανεπιστημίου Αθηνών.